

Oborový komentář k hodnocení podle Modulu 2

Ford: 5.1 Psychology

Vypracoval: prof. PhDr. Tomáš Urbánek, Ph.D.

Datum zpracování: 18. 6. 2020

Databáze: Web of Science

Obecný komentář: Přestože jsem zastáncem stručnosti, někdy stručnou odpověď nelze dát, protože dostupná data a jejich analýzy neumožňují jednoznačnou interpretaci. Obecnou otázkou pak je, zda kontext vůbec může být stručný.

Základní otázky – obory FORD

1. Jaká je úroveň oboru v ČR v mezinárodním srovnání? (Je podle vašeho odborného názoru komentovaný obor – při pohledu neomezujícím se pouze na bibliometrická data - na úrovni srovnatelné s vyspělými zeměmi? Případně srovnatelný se zeměmi s obdobnými, pro daný obor relevantními, podmínkami - kulturními, ekonomickými, společenskými ...)

Na tuto otázku nelze odpovědět pouze na základě grafů, které jsou k dispozici a které implikují, že odpověď má být založena na kvantitativních datech. Neznáme počet úvazků (FTE) (ani ve světě ani v EU15 a dokonce ani v ČR) výzkumníků věnujících se výzkumu v oboru, neznáme objem finančních prostředků, který je v jednotlivých zemích do tohoto oboru investován. Žádné průmyslové nebo zemědělské odvětví nepřináší výsledky bez investic, ve výzkumu a vědě tomu není jinak.

Na základě porovnání tvaru grafů vzniklých srovnáním dat z ČR s daty z EU a světa (soubor „5.1 Psychology.pdf“ obsahující údaje o publikacích ve WoS ve FORD 5.1 za roky 2016-2018, dále „základní zdroj“) lze formulovat velmi opatrnou interpretaci. Grafy naznačují o něco vyšší podíl publikací v Q4 než je zvykem ve světě, což je zčásti způsobeno existencí lokálního časopisu indexovaného ve WoS, ve kterém čeští autoři také publikují. Pro srovnání by se mohla hodit data ze zemí, ve kterých také existují odborné časopisy publikující i v lokálním jazyce.

2. Je tato úroveň adekvátně reflektována zpracovanou bibliometrickou analýzou? Je zde rovněž možnost stručně uvést významné znaky publikační kvality a publikační zvyklosti oboru neobsažené v analýze Modulu 2.

Není reflektována dostatečně. Opakovaně upozorňujeme na to, že abychom mohli provést mezinárodní srovnání, potřebujeme podrobnější data o finančních prostředcích a personální situaci v oboru v ČR a dalších zemích. V psychologii je zvykem kromě článků v recenzovaných časopisech publikovat také monografie – ty v této bibliometrické analýze nejsou. Dále jsou v psychologii vydávány psychodiagnostické metody, na jejichž kvalitě závisí na jedné straně výzkumná praxe, která je využívána v procesu získávání dat, a na druhé straně aplikovaná praxe, která s nimi pracuje. Tyto metody jsou používány v mnoha resortech – školství, zdravotnictví, personalistice, pracují s nimi v policii, armádě i ve vězeňství. Studie publikující jejich vlastnosti představují specifický podobor základního výzkumu

v psychologii, který nebývá vždy zajímavý pro mezinárodní publikum, ale naopak je značně relevantní pro publikum domácí, a proto tvoří součást produkce v časopise v Q4 (viz níže).

3. Má obor vysokou úroveň své produkce v D1 a Q1 ve srovnání s EU15 a se světem? Dochází v daném oboru k nadprodukcí v nejméně kvalitním segmentu Q4 ve srovnání s EU15 resp. se světem? Pokud ano, jak byste ji vysvětlili?

Pokud pracujeme s grafy v základním zdroji, obor psychologie nemá vysokou úroveň produkce v D1 a Q1 ve srovnání s EU15 a se světem (přibližně poloviční). Obor má přibližně dvojnásobný podíl publikací v Q4 ve srovnání se světem. Druhé zjištění lze pravděpodobně vysvětlit existencí kvalitního časopisu s IF (Československá psychologie), který přijímá články v češtině, slovenštině a angličtině a dlouhodobě se podílí na budování oboru a čeští výzkumníci do tohoto časopisu směřují část svojí produkce (obvykle validizace diagnostických metod, metodologické studie, teoretické a přehledové studie).

4. Má v daném oboru význam institut korespondujícího (reprint) autora? Jaké je v daném oboru relativní zastoupení těchto výsledků? Můžete tyto výsledky nějak blíže charakterizovat (viz konkrétní výsledky v příloze)?

Korespondující autor je zpravidla ten, který publikaci sestavuje a komunikuje s redakcí, koordinuje spolupráci dalších autorů. Při habilitačních řízeních se k faktu, zda je uchazeč na pozici korespondujícího autora svých publikací, mnohdy přihlíží, stejně jako na skutečnost, zda je autorem prvním. (Korespondující a první autor nemusí být stejný, není neobvyklé, že první autor svěří publikační proces jinému členu týmu, zvyklosti v otázce řazení autorů nejsou v oboru ustálené, stává se, že vedoucí týmu nebo dokonce hlavní autor publikace se objeví na posledním místě. V českém prostředí bývá nejčastěji první autor i autorem korespondujícím, ale nikoliv nutně.)

Podle poskytnutých analýz je podíl publikací s českým korespondujícím autorem 69 %, zatímco podíl publikací vytvořených v mezinárodní spolupráci je 50 %. Z toho logicky vyplývá, že zde musí být podíl mezinárodních publikací (průnik obou kategorií), jejichž příprava byla koordinována z VO v ČR (s použitím jednoduchých filtrů docházím k počtu 95 z 507, tj. 18,7 %). Necelá pětina z celkového počtu publikací je tedy mezinárodních a současně má českého korespondujícího autora, což současně představuje necelé dvě pětiny z celkového počtu mezinárodních publikací. Jestli je to málo nebo hodně, nelze na základě těchto dat říci, protože bychom museli znát, jaký je tento podíl ve srovnatelných zemích. Domnívám se ale, že je zajímavé konstatovat, že tady takové publikace jsou.

5. Jaké je v daném oboru zastoupení výsledků vytvořených ve velkých kolaboracích? Jaký je podle vašeho názoru autorský přínos domácích institucí na takových výsledcích (viz konkrétní výsledky v příloze)?

Podíl takových výsledků tvoří 2 % (v analyzovaných datech je jich 9/507). To je zanedbatelný podíl. Jsou to publikace, ve kterých se ukazuje, že čeští výzkumníci jsou součástí mezinárodní komunity a byli požádáni o účast v nějaké srovnávací studii. Ty se v některých oborech psychologie vyskytují ve větší míře (např. v oblasti sociální psychologie nebo v tzv. cross-culture psychologii), v jiných téměř vůbec.

Autorský přínos jednotlivých domácích institucí na těchto publikacích nelze zhodnotit paušálně. Domnívám se ale, že kdyby čeští spoluautoři těchto publikací nebyli respektovanými spolupracovníky, kteří v dané oblasti oboru sdílejí společné paradigma výzkumu, nebyli by k tvorbě těchto publikací přizváni.

6. Jaký je v daném oboru rozsah mezinárodní spolupráce při tvorbě špičkových výsledků? Můžete tyto výsledky nějak blíže charakterizovat (viz konkrétní výsledky v příloze)?

Výsledků vzniklých v mezinárodní spolupráci je téměř přesná polovina (253/507, tj. 49,9 %). Všechny 21 publikací z D1 patří do této skupiny, z 59 publikací v Q1–D1 jich je v mezinárodní spolupráci 46, tzn. skoro čtyři pětiny. To znamená, že zcela špičkové (D1) výsledky vznikly v mezinárodní spolupráci ve všech případech, zatímco špičkové (Q1–D1) výsledky vznikly v mezinárodní spolupráci většinou, ale v 13 případech (2,6 % z celku, tj. 13/507, popř. 22 % z 59) jsou výsledkem práce pouze českých výzkumníků. To podle mého názoru představuje důkaz, že minimálně část českých výzkumníků dokáže publikovat špičkové výsledky bez mezinárodní spolupráce. Tyto výsledky ale nelze nějak blíže souhrnně charakterizovat.

7. Do jaké míry lze považovat výsledky klasifikované jako D1 a Q1 za domácí „know-how“ (viz konkrétní výsledky v příloze)? Je tento podíl podle vašich zkušeností v souladu s praxí v zahraničí?

Co je domácí „know how“? Znalosti výzkumných postupů vzniklé doma nebo poznatky (data) získané doma? Veškerý výzkum ve světě je mezinárodní.

Možná bych doplnil, že pokud si „domácí know-how“ pro účely této analýzy definuji jako poznatky, které vznikly na základě domácích dat a současně jsou relevantní hlavně pro domácí prostředí ČR, pak do „domácího know-how“ by bylo možné naopak zařadit publikace vydané v časopisech z Q4, protože jde např. o studie lokalizací psychodiagnostických nástrojů, jejichž detaily nemusejí nutně zajímat zahraniční čtenáře, ale pro domácí odbornou veřejnost mají zásadní informační hodnotu, protože jsou dále využívány jak v aplikované, tak výzkumné praxi (a v ní spoluurčují i kvalitu publikací posílaných do zahraničních recenzovaných časopisů).

Další specifickou skupinou „domácího know-how“ v psychologii jsou studie psychologických aspektů češtiny, popř. dalších kulturně specifických aspektů. Tyto poznatky mohou být relevantní pro světové publikum (např. teorie osvojování mateřštiny), ale ne vždy.

8. Existují WoS kategorie, které jsou v oboru nadprůměrně dobré? Můžete je stručně okomentovat (nově je vám k tomu v analýze k dispozici podpůrný graf)?

Graf, který mám k dispozici, nic takového nenaznačuje. Nejsilnější podíl publikačního výkonu je v oboru Psychology, Multidisciplinary a nejvyšší podíl výstupů v D1 je v oboru Psychology, což naznačuje problém „kategorií WoS“ v psychologii, kde je obtížné řadu publikací zařadit do konkrétní kategorie. Kategorie se odvíjí od časopisu, ve kterém je výsledek publikován, nikoliv od oboru výsledku. V Psychology, Multidisciplinary se tak objevují výstupy náležející spíše do kategorií Behavioral a Social a naopak.

9. Dochází k významným překryvům s jinými obory, zejména u článků v pásmech D1/Q1? Můžete to stručně okomentovat? Odpovídají publikace klasifikované jako D1 a Q1 předpokládaným obsahem a zaměřením skutečně výzkumu v oboru FORD do jakého jsou přiřazeny (viz seznam jednotlivých článků v přílohách).

Ano, dochází, zejména s výzkumem v různých oblastech medicíny. Mírně nadpoloviční většina z výsledků v Q1 (včetně D1) (46/80, tj. 57,5 %) je kromě FORD 5.1 přiřazena ještě k některému z medicínských FORD, což plně koresponduje s interdisciplinárním charakterem výzkumu v psychologii. Naproti tomu 30/80 těchto výsledků (tj. 37,5 %) jsou zařazeny pouze do FORD 5.1.

10. Jaké VO jsou podle oborových bibliometrických zpráv v daném oboru nejvýznamnější z hlediska produkce v D1 a Q1? Odpovídá významný podíl na špičkových výstupech relativně velikosti VO (viz referenční údaje a vaše znalosti oboru)?

Nejsem si jist, co je myšleno referenčními údaji. Mezi nejvýznamnějšími VO v oboru jsou uvedeny velké VO typu univerzit (UK, MU, VŠE, UPOL, OU...), fakultních nemocnic a ústavů typu IKEM nebo NÚDZ a na 3. a 4. místě (v celkem 3 tabulkách) malá VO – Psychologický ústav AV ČR, v. v. i.

Nelze určit, zda podíl výstupů v D1 a Q1 odpovídá velikosti VO. Pro takové posouzení by bylo třeba pracovat s relevantními referenčními daty (počet oborových oddělení, počet badatelských úvazků atd.). Z údajů uvedených v „základním zdroji“ vyplývá, že velikost VO pravděpodobně nesouvisí s počtem špičkových výsledků, ale spíše s počtem výzkumníků / oddělení / kateder / ústavů v dané oblasti a v dané VO. Zatímco v rámci UK a MU, které mají několik kateder psychologie a dalších kateder, které v oblasti psychologie publikují, jsou výsledky počítány dohromady, např. v AV ČR jsou vyčleněny pro jednotlivé ústavy, přičemž existují další ústavy v rámci AV ČR, které v oboru psychologie publikují a publikovaly.

Základní otázky – významné VO v oboru

Obecný komentář: V této sekci komentuji obecné aspekty, zatím nejsou k dispozici data a jejich analýzy. Mám na mysli údaje o tom, kolik výzkumníků je zaměstnáno v jednotlivých VO, kolik finančních prostředků je věnováno výzkumu ve FORD 5.1. Budu svoje komentáře průběžně kvalifikovat mírou nejistoty, s níž jsem nucen při svém hodnocení pracovat.

V tabulkách 6a (nejvýznamnější VO v D1), 6b (v Q1) a 7 (podle objemu produkce) se na prvních místech systematicky vyskytuje šest VO: Univerzita Karlova (UK), Národní ústav duševního zdraví (NÚDZ), Masarykova univerzita (MU), Psychologický ústav AV ČR, v. v. i. (PÚ), Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně (FNUSA) a Univerzita Palackého v Olomouci (UP). Na prvních místech jsou i další vysoké školy a fakultní nemocnice, ale těchto šest VO se vyskytuje ve všech třech zmíněných tabulkách na předních místech. Můžeme je v následujících analýzách použít jako příklady různých typů VO – tři velké univerzity (UK, MU a UP), dvě léčebná zařízení (NÚDZ má ve srovnání s FNUSA výrazně méně pacientů, ale jejich zdravotní potíže jsou výzkumně více relevantní pro FORD 5.1) a spíše malý výzkumný ústav (PÚ).

Neznám detaily fungování oboru psychologie na UK a UP tak dobře jako na MU, kde vím o pěti pracovištích na čtyřech fakultách, na kterých pracují převážně psychologové. Dvě z nich mají akreditovány bakalářské, magisterské i doktorské studijní programy psychologie, z důvodů kvalifikačních předpokladů akreditačního řízení tedy nezbytně musejí být výzkumně publikačně aktivní (Psychologický

ústav FF MU a Katedra psychologie FSS MU), na FSS funguje ještě Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, který je ale personálně propojený s Katedrou psychologie, dále jsou psychologická pracoviště na PedF (Katedra psychologie) a na LF (Ústav psychologie a psychosomatiky). Víím, že psychologové jsou ještě na jiných fakultách MU, ale pracoviště nemají v názvu psychologii. Podle veřejně dostupných údajů na webových stránkách jednotlivých fakult jde nejméně o 80 pracovníků, pravděpodobně však více. Podobné, ne-li rozsahově větší, bude zastoupení psychologů i na Univerzitě Karlově, kde jsou pracoviště s akreditovaným studiem psychologie na Filosofické fakultě a Pedagogické fakultě, kromě toho jsou na UK tři lékařské fakulty a psychologové pracují na FHS, FSV a dalších – nehledě na to, že psychologie jako interdisciplinární obor má (kromě medicíny) přesahy nebo průniky s biologií nebo ekonomii. Relevantních pracovníků tedy na UK nebude méně než na MU, spíše více. U UP mi detaily nejsou známy, očekávám, že psychology zaměstnávají hlavně Filosofická a Pedagogická fakulta UP, jistě půjde minimálně o dvacet pracovníků. NÚDZ udává v jedné ze svých výročních zpráv (za rok 2017) kolem 100 výzkumných pracovníků, kteří ale nejsou zdaleka všichni psychologové. U FNUSA je situace asi nejobtížnější, je to poměrně velká fakultní nemocnice, část lékařů a dalších pracovníků je výzkumně aktivních, ale není jednoduché se k těmto údajům dostat. Jak už jsem uvedl, PÚ disponuje cca 25 FTE výzkumníků.

Na základě těchto údajů a odhadů se pokusím zodpovědět další otázky.

11. Jaký je bibliometrický profil nejdůležitějších z těchto VO ve srovnání s benchmarky (svět, EU15, ČR)? Dosahují dle bibliometrie úrovně EU15 resp. světové úrovně, případně ji převyšují?

Údaje o velikosti VO zdá se stále nejsou k dispozici. Budu tedy vycházet pouze z údajů, které jsem dostal z úložiště.

Podle dostupných materiálů (detailních výstupů věnovaných produkci jednotlivých VO v různých kategoriích WoS) tvoří FORD 5.1 v případě UK cca 1 % produkce (n = 195), v případě MU cca 2 % (n = 145), v případě NÚDZ cca 16 % (n = 83), v případě PÚ cca 53 % (n = 80), v případě FNUSA cca 2 % (n = 24) a v případě UP cca 1 % (n = 59). Asi je na místě upozornit na fakt, že údaje ze souhrnných analýz pro FORD 5.1 se neshodují s detailními údaji pro jednotlivé VO (oddíl 1b – Oborová struktura...) – jde však víceméně o jednotky publikací.

U čtyř VO komentovaných vaše je profil publikací v D1 a Q1–Q4 podobný, jak jsem již komentoval v odpovědi na otázku č. 3 výše, s drobnými výchyly. UP má nižší podíl Q1 než ČR, obě lékařské VO (NÚDZ a FNUSA) mají výrazně vyšší podíl Q1 než celá ČR. Troufám si formulovat opatrnou interpretaci, že publikace na pomezí psychologie a různých odvětví medicíny mají šanci na umístění v časopisech ve FORD 5.1 s výrazně vyššími bibliometrickými indexy. Další rozdíly jsou buď v jednotkách procentních bodů nebo je obtížné je interpretovat.

12. Je podle vašeho názoru bibliometrický výkon zásadní také z hlediska mise těchto VO? (Např. některé VO věnující se aplikovanému výzkumu mohou mít významný výkon v M2, ale z hlediska jejich mise nemusí mít zásadní úlohu.)

Mise každé VO stanovují její interní dokumenty. Domnívám se, že vedení těchto VO monitorují a určitě i kontrolují, zda a aby se výzkumníci věnovali výzkumným tématům korespondujícím s jejich misemi. Na tuto otázku není snadné odpovědět zejména proto, že vede ke srovnání nesrovnatelného – univerzity kromě výzkumu také (nebo především) učí, NÚDZ a FNUSA také (nebo především) léčí.

13. Respektive můžete vyzdvihnout VO, která nemá mezi top 10 institucemi tak vysoký podíl v D1/Q1 na celonárodní úrovni, ale z hlediska své velikosti ve skutečnosti převyšuje výkon větších institucí?

Vysoký podíl výkonů v Q1 mají čtyři VO (viz tabulka v části 6b „základního zdroje“), z nichž z hlediska velikosti má v porovnání s UK, MU či NUDZ solidní výkon malá VO – Psychologický ústav AV ČR, v. v. i.. Domnívám se tudíž, že výkon univerzit by mohl a měl být vyšší, na druhou stranu k vysokému podílu výkonů v D1 se blíží pouze UK, tudíž tento dojem je nutné konfrontovat s údaji o skutečných počtech pracovníků zaměstnaných v těchto VO, kteří se primárně věnují psychologii, a také objemu finančních prostředků a výzkumné vybavenosti (laboratoře, přístroje atd.), které mají k dispozici.

Na základě částečné znalosti poměrů na některých univerzitních pracovištích, kde se učí psychologie, se domnívám, že by bylo potřeba, aby vedení univerzit posílilo výzkumné aktivity – ať už přijetím dalších výzkumníků nebo snížením pedagogické zátěže relevantních pracovníků nebo jinými kroky. Na řadě univerzitních pracovišť totiž výzkum není prioritou a nebo pracovníci musí neustále volit mezi prací pedagogickou a výzkumnou.

Kromě toho, psychologie je mezi uchazeči o studium na VŠ vysoce atraktivní obor s dobrými možnostmi uplatnění na trhu práce, k čemuž by měla vedení univerzit podle mého názoru přihlídnout.

14. Existují v oboru VO, které podle Vašeho názoru produkují významný podíl národních výsledků, přesto se mezi špičkovými VO neobjevují? Je v některých z těchto VO je významné vysoké zastoupení výsledků vytvořených ve velkých kolaboracích, v mezinárodní spolupráci a výsledků s cizím reprint autorem? A naopak, existuje v oboru špičková instituce, která výrazněji než ostatní VO tvoří vynikající výsledky vlastním přispěním?

Nevím o žádné VO, která by nebyla uvedena v seznamu, přestože produkuje významný podíl národních výsledků. Když spočítám počty publikací ve FORD 5.1 uvedené v tabulce v části 7 pro FORD 5.1, dojdou k n = 644. V témže dokumentu u grafu v části 3 uvádějícím mezinárodní srovnání je napsáno, že celkový počet analyzovaných publikací je n = 507. Tuto neshodu si vysvětluji tím, že týmy jsou do určité míry složeny z pracovníků více institucí, což považuji za žádoucí – věda nemá být primárně kompetitivní, největší užitek vyplývá ze spolupráce. Domnívám se ale, že tyto počty naznačují, že žádná další VO, která by byla výrazným pracovištěm přispívajícím k publikační činnosti ve FORD 5.1, v ČR není.

15. Můžete se pokusit vyjmenovat publikačně výrazně slabé (ve srovnání se světem) organizace a to v obou významech: hodně publikací v nízkých pásmech i málo nebo žádné publikace u těch VO, kde by se očekávaly?

Odpověď na tuto otázku lze kvalifikovaně zvážit, až budou k dispozici údaje o FTE a financích v oboru. Když se přesto, že tyto údaje nemám, pokusím o odpověď, uvedu hlavně to, že bych mezi výrazně publikujícími VO očekával vysoké školy a univerzity, které mají akreditované studium psychologie, zejména doktorské.